

TÜRKİYE'DE MAVİ YAKALI ÇALIŞAN OLMA HALİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

*Arif H. ÇİMRİN**

*İbrahim KAYA***

*Hande BAHADIR****

Öz

Mavi yakalı işçiler hakkındaki genel anlayış ile mavi yakalı çalışanların kendilerini anlamaları arasında benzerlik var mı? Bu bağlamda araştırmamızın dayanağı hem nesnel verileri hem de insanın kendisiyle ilgili algısını dikkate almadan insanı anlamanın/açıklamanın mümkün olmadığıdır. Dokuz Eylül Üniversitesi Meslek Hastalıkları Kliniğine başvuran 145 olguyu inceledik. Katılımcıların eğitim düzeylerinin düşük olduğunu tespit ettik. Çok küçük yaşta çalışmaya başladıklarını ya kendilerinin ya da ebeveynlerinin şehre göç etmiş olduğunu; ebeveynlerinin de düşük eğitim düzeyine sahip ve vasıfsız işçi olarak çalıştıklarını tespit ettik.

Ülkemizde mavi yakalı işçi, göçü genç yaşta deneyimlemiş birey demektir; ciddi sorunlarla karşılaşmış, eğitimi çok genç yaşta bırakmış, genç yaşta çalışmaya başlamıştır. Başka sosyal sınıflara geçemedikleri için tıpkı ebeveynleri gibi sosyal konumlarını değiştirmede başarılı olamamışlardır. Hem geleneksel toplumun kültürel özellikleri hem de ekonomik sınırlamalar, mavi yakalı işçilerin çocukları için bir kısır döngüye neden olmaktadır. Bu kişilerin içinde buldukları koşullar modern yaşama katılmalarına izin vermemekte ve modernite ile olan ilişkileri de bu sınırlılıklar üzerinden

*Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı, cimrinarif58@gmail.com; ORCID: 0000-0003-0200-8439

**Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ibrahim.kaya@deu.edu.tr; ORCID: 0000-0001-9769-7286

***Uzman Dr., Bursa Yüksek İhtisas ve Araştırma Hastanesi, İş ve meslek Hastalıkları Bilim Dalı, handebahadir86@gmail.com; ORCID: 0000-0002-2877-226X

Makale Gönderim Tarihi: 22/12/2022, Makale Kabul Tarihi: 26/04/2023

şekillenmektedir. Diğer bir deyişle, Türkiye'de mavi yakalı işçiler toplumsal koşulların hem nedeni hem de sonucu gibi görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mavi yakalı çalışan, Modernite, Sosyal hareketlilik, Göç, Meslek, Eğitim, Profesyonellik

An Analysis on Being Blue-Collar Worker in Turkey

Abstract

Is there a similarity between the general understanding of blue-collar workers and the self-understanding of blue-collar workers? In this regard, the foundation of our research is that it is not possible to understand human beings without considering both objective data and their own perception of themselves. We evaluated 145 cases who applied to the Occupational Diseases Clinic of Dokuz Eylül University. We detected that the educational level of participants was low; they started working at a very young age; either they or their parents immigrated to the city; their parents had also a low level of education and worked as unskilled laborers.

Being a blue-collar worker in our country means an individual who experienced immigration at a young age; faced serious problems; left education at a very young age; started working at a young age. They were not able to move to higher social classes, therefore, not successful in changing their social positions as their parents. Both the cultural traits of traditional society and the economic limitations conduce to a vicious circle for the children of blue-collar workers. The conditions of these people do not allow them to participate in modern life and their relation of them with modernity is shaped by these limitations. In other words, in Türkiye, the blue-collar workers are deemed to be both cause and effect of the societal conditions.

Keywords: Blue-collar workers, Education, Immigration, Modernity, Occupation, Professionalism, Social mobility

Giriş

Genel olarak mavi yakalı çalışanlar eğitim düzeyleri görece düşük insanlardan oluşmaktadır. Daha ziyade fiziksel güç gerektiren işlerde çalışan bu insanların erken yaşta işe başladıkları da bir vakadır. Okuldan erken yaşta ayrılmaları, erken yaşta işe başlamaları ve birden çok vasıfsız işte çalışmaları, onların tanımlanmasına dair temel olgulardır. Ebeveynlerinin koşullarından çok farklı olmayan koşullarda yaşayan ve ebeveynleriyle benzer olanaklara/olanaksızlıklara sahip olan mavi yakalı çalışanların modern topluma özgü bir sosyal hareketlilik fırsatına sahip olmadıkları aşikardır. Bu insanların örgütlenme konusunda da yetersiz oldukları düşünülür. Sendikal üyelikler ve çalışmalar açısından yeterli sayılabilecek bir düzeyde olmadıkları varsayılır. Toplumların işleyişinde ve gündelik yaşamın sürmesinde önemli işlevlere sahip olan mavi yakalı çalışanların iş yaşamı, sağlık, sendika, boş zaman, eğitim vb. olgular hakkındaki düşüncelerini ortaya koymaları amaçlanan bu çalışmada, nesnel verilerin yanı sıra, onların kendilerine ilişkin beyanlarından da hareketle mavi yakalı olma hali değerlendirilmektedir.

Bir başka ifadeyle, araştırmanın temel sorunsalı; mavi yakalı olma halinin hem nesnel veriler üzerinden hem de mavi yakalıların kendi düşüncelerinden hareketle tanımlanabileceği fikrine dayanmaktadır. Ne sadece yaş, eğitim durumu gibi yoruma açık olmayan nesnel bilgiler ne de sadece olguların kendi yorumları mavi yakalı olma halini tanımlamada yeterli olabilir. Bu nedenle hem nesnel verilere dayanmak hem de olguların kendi yorumlarına önem atfetmek gerekmektedir. Mavi yakalıları, literatürde genel olarak, geliri ücrete dayanan, üretim süreci üzerinde yönlendirici güce sahip olmayan ve sanayi vatandaşlığı kapsamında tanımlanan, kol gücüne dayalı işlerde çalışanlara işaret etmektedir (Standing, 2014, s.12-13). Araştırmada, toplumun yapısında ve işleyişinde merkezi bir işlev yerine getiren bu insanların eğitim durumlarına, çalışma yaşamlarına, sosyoekonomik (nesnel) koşullarına odaklanıldığı kadar onların boş zaman, tatil, gazete okuma alışkanlığı gibi olgular hakkındaki (öznel) düşüncelerine de odaklanılmaktadır. Yani bir taraftan mavi yakalı çalışanları nitelemede gelir gibi nesnel bilgilere ulaşmak hedeflenirken, diğer taraftan da onların kendi yorumlarına/tercihlerine önem atfedilmektedir.

Toplumların işleyişinde ve tekil bireylerin sosyal kişilik kazanmalarında meslek merkezi öneme haizdir. Modern toplumlardaki iş

bölümünün toplumsal değişimde etkili bir dinamik olduğu gibi toplumsal düzenin sürekliliğinde de işlevsel bir rol oynadığı bilinmektedir. Yaşamını idame ettirme amacıyla çalışmak, insanların en başından buyana temel motivasyonları arasındadır. Bu motivasyonla insanlar kendilerini iş yaşamında konumlar ve bu konumlama hem nesnel koşullardan kaynaklanır hem de kişilerin kendi becerilerine, aldıkları eğitime, içine doğdukları toplumsal sınıfa atfettikleri anlamla ilişkilidir. Bir kere iş yaşamındaki konum belirlendiğinde hem toplum tarafından atfedilen sosyal statü hem de kişinin toplumsal sistem için oynayacağı rol belirlenir. Çalışma ve meslek böylece bireyin sosyal kişilik kazanmasında ve üyesi olacağı/olduğu toplumsal katmanın şekillenmesinde etkin bir işlev üstlenir.

Bu bağlamda ifade edilmesi gerekmektedir ki iş yaşamında uzmanlaşma ve profesyonelleşme modern toplumlara özgü bir olgudur. Bu olgunun hem toplum tarafından biçimlenmesi hem de kişinin becerileriyle, deneyimleriyle, eğitimiyle ilişkili olması, onun kavranışında ikili bir yaklaşımı gerektirmektedir. Bir taraftan bireylerin yaşam deneyimleri, içine doğdukları toplumsal sınıfla ve aldıkları eğitimle kendilerini ilişkilendirmeleri ve sahip oldukları olanaklar ve fırsatlar değerlendirmeye alınırken diğer taraftan da bireylerden bağımsız ve onların kimlik ve eylemlerini belirlemede etkin olan toplumsal koşullar değerlendirilmek durumundadır. Ontolojik olarak ne kolektivitinin ne de bireyin ama her ikisinin de hesaba alınması gerektiğine işaret eden bu bakış açısı, modern toplumun bireylerden kurulu bir toplum olduğu varsayımına dayanmaktadır. Geleneksel toplumlardan farklı olarak modern toplum, bireyin varlığını tanıyan ve ona kendisini gerçekleştirmede olanaklar ve fırsatlar sunan toplumdur. Modern toplumun bu özelliği en somut olarak sosyal hareketlilik olgusunda ortaya çıkmaktadır. Kişiler içine doğdukları toplumsal sınıfı değiştirme fırsatına sahiptir ve bu fırsat özellikle eğitimde fırsat eşitliğine, uzmanlaşmaya, profesyonelleşmeye ve liyakate dayanmaktadır.

Üzerinde çalışılan olgular değerlendirildiğinde, yukarıda sözü edilen koşulun karşılanmadığı aşıkardır. “Bugün hepimiz moderniz” ifadesinde kendisini bulan bir kuramsal yaklaşımın doğruluğunun temellendirilmeyeceğini işaret eden bulgular bazı toplumların modern dönüşümünü henüz tamamlayamadığını açıkça göstermektedir. İleri teknolojiye dayanan ve çalışma yaşamında mavi yakalılarının ağırlıklı yer kaplamadığı “yeni modernite” toplumlarına kıyasla Türk toplumunun ve benzer toplumların henüz “klasik modernite toplumu” olmadıkları

görülmektedir. Mavi yakalı çalışanların düşük eğitim düzeyleri, uzmanlaşmada ve profesyonelleşmedeki yetersizlikleri yukarıda sözünü ettiğimiz modern toplumlara özgü olan sosyal hareketliliğin gerçekleşmesinin pek olası olmadığını göstermektedir. Asgari ücretle çalışanların genel çalışanlar içindeki oranının çok yüksek olduğu Türk toplumunun henüz modern dönüşümünü tamamlayamadığını ifade etmemiz mümkündür.

Modern ifadesinin ilk olarak 17. Yüzyılda toplumun yapısını nitelemek için kullanıma girdiğini biliyoruz. Ancak, bugün anladığımız anlamda “modern toplum” çok daha yeni bir olgudur. Her ne kadar 17. Yüzyıl Kuzey Avrupa’sında ortaya çıkmaya başlamış olsa bile ancak 20. Yüzyılda olgunlaşmaya başladığı kesindir. Modernite değişim hızının artışıyla biçimlenir ve bu nedenle sürekli değişim geçirdiği de izahatın varestedir. Sürekli değişim halindeki modern toplumlar arasında ancak belirli farklılıkların yaşamaya devam ettiği de aşikardır. Yani her modern toplum bir diğeriyle yapısal olarak bir ve aynı karakterde değildir. Özellikle 1950’lerden itibaren bazı ülkelerde üretim ilişkileri ile birlikte sosyal ve ekonomik yapıda radikal ve hızlı bir dönüşüme sosyal ve ekonomik refah düzeyinde olumlu gelişmeler eşlik ederken, bazılarının yaşadığı dönüşüm aynı sonuçlara ulaşamamış ve benzer ölçütlerle değerlendirildiğinde aynı “olumlu” sonuçlar sağlanamamıştır. Bu farklılığın toplumların moderniteyi kendilerine özgü bir şekilde yorumlaması ile ilişkili olduğu düşüncesi bir noktaya kadar temellendirilebilse de ekonomik ve toplumsal refah ölçütleri bağlamında modern toplumlar arasındaki farklar devasa düzeydedir. Bu meseleyi bazı toplumların modern dönüşümlerini henüz tamamlamadıkları yaklaşımıyla anlamamızın mümkün olduğu kanaatindeyiz.

Türk modernleşmesinin çok önemli dönüşümlere imza attığı açıktır. Modernleşme, 17. Yüzyıldan itibaren Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da gerçekleşen toplumsal, ekonomik ve siyasal gelişmelere ulaşmaya yönelik süreç olarak tanımlanmaktadır (Eisenstadt, 1973; Lerner, 1962). Modernleşmeyi batılılaşma bağlamında anlayan bu yaklaşım her ne kadar sorunsal yönleri sahip olsa da esas itibarıyla modernleşmeyi modern toplum olma yönündeki bir süreç olarak nitelemesi önem taşımaktadır.¹ Dolayısıyla

¹ Modernlik-batı ilişkisini sorunsallaştıran ve modernliği batıya ait bir toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimi olarak anlamının yanlış temeller üzerine oturduğunu tartışan bir yaklaşım için bkz. Kaya, 2006.

modernleşmeye modern toplum olma yönündeki temel değişkenler açısından yaklaşıması, üzerinde durulan meseleye ışık tutacaktır. Bu bağlamda, Türk modernleşmesinin bazı temel gelişmeleri sağladığını söylemek mümkündür. Yukarıda atıfta bulunulan yazarlara göre modernleşmenin temellerini oluşturan okur-yazarlık oranından kentleşme düzeyine, ortalama yaşam süresinin uzamasından üniversite sayısının artışına, kırsal-tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine uzanan değişime kadar birçok alanda Türk toplumunun önemli bir modern dönüşüm yaşadığı açıktır. Örneğin, il ve ilçe merkezlerinde yaşayan nüfus oranı toplam nüfusun %93,4'ünü oluşturmaktadır (TÜİK, 2023). Kentleşme oranının yüksek olduğu görülmektedir. Eğitim durumu açısından da 2021 yılı itibariyle lisans mezunlarının nüfusa oranı %17,6 olarak ölçülmüştür (TÜİK, 2022A). Sanayi, ticaret, inşaat ve hizmet sektörlerinde çalışanların sayısı ise 15 milyonu aşmaktadır (TÜİK, 2022B). Ortalama yaşam beklentisi de 78 olarak belirlenmiştir. Bu veriler Türk toplumunun modernleşme sürecinde önemli bir mesafe kat ettiğini göstermektedir.

Ancak, yaşanan modernleşmenin henüz hedeflenen modern toplumu inşa etme başarısından uzak olduğu tartışılabilir (bkz. Kaya, 2014). Mavi yakalılarının sayısal olarak hala çok yüksek bir oranda oluşu ve hala asgari ücretle çalışanların oranının çok yüksek oluşu bu husustaki merkezi meselelerden birini oluşturmaktadır. Türkiye 1980 sonrasında küresel ekonomik ilişkiler ağına katılmış, ancak sanayi sektörü emek yoğun geleneksel üretim kalemlerine odaklanmaktan kurtulamamıştır (Çımrın, Bahadır ve Kaya, 2023). Yapısal sorunları tam anlamıyla çözölemeyen ekonomik sistem, düşürölemeyen işsizlik, enflasyon gibi süreklilik gösteren sorunlarla karşı karşıyadır. Günümüzde yüksek işsizlik oranları, çalışanların nerede ise yarısının asgari ücretli çalışanlardan oluşması, asgari ücret ile açlık ve yoksulluk sınırını belirleyen aylık gelir arasındaki farkın ortadan kalkması, önemli toplumsal ve ekonomik sorunların ipuçlarından sadece birkaçıdır. Dolayısıyla Türkiye'nin bu hususta modern dönüşümünü henüz gerçekleştiremediğini söylemek mümkündür.

Türkiye Cumhuriyeti yüzüncü yılında ve bu yüz yıllık süre içinde ortaya koyduğu modernleşme, Batı merkezinde yer almayan toplumlar için kuşkusuz örnek teşkil eden bir deneyimdir. Mavi yakalı çalışanların sosyo-ekonomik, politik ve kültürel yapılarının bu deneyimden etkilenmemiş olması mümkün değildir. 21. Yüzyılın ilk çeyreği biterken ve Cumhuriyet modernleşmesinin yüzüncü yılında mavi yakalı olma halinin irdelenmesinin

önem taşıdığı söylenebilir. Bu bağlamdaki bir araştırmayı Meslek Hastalıkları Kliniğine meslek hastalığı şüphesiyle başvuran çalışanlar üzerinde gerçekleştirmenin yerinde olduğu ve bunun avantajları bulunduğu açıktır.

Türkiye’de son 10 yıldır hizmet vermeye başlayan meslek hastalıkları klinikleri farklı iş kollarındaki çalışanlarla iletişim kurulan bağımsız akademik birimlerdir. Sağlık sorunu üzerinden oluşturulan temas ortamı, tıbbi değerlendirmeye katkı sağlayan unsurları içermesi nedeniyle, olguları sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan değerlendirmeyi de mümkün kılıyor. Ağırlıklı olarak İzmir ve çevresindeki illerde çalışan olguların başvurdukları DEÜ Meslek Hastalıkları Polikliniği’nde sağlık ile ilişkili sorunlarını değerlendirirken mavi yakalı çalışanların hem nesnel hem de öznel olarak analiz edilmesini sağlayacak sorular sorarak mavi yakalı olma halinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın problemi, Meslek Hastalıkları Polikliniğine hastalık şüphesiyle başvuran mavi yakalı çalışanların modern toplumun göstergeleri içinde yer alan sosyal hareketlilik, profesyonelleşme, eğitim, boş zaman aktivitesi, sivil toplum kuruluşlarına ve sendikaya katılım gibi etkinlikler açısından değerlendirilerek “bugün hepimiz moderniz” yaklaşımının ne oranda geçerli olduğunu sorunsallaştırmaktır.² Bir taraftan ileri teknolojiye dayanan ve “üstel değişim hızının” şekillendirdiği yeni bir modern aşamaya geçen toplumlardan söz etmek mümkünken, diğer taraftan bazı toplumların klasik anlamdaki modern dönüşümlerini henüz tamamlamadığına dair bir tartışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulduğunu tartışmak gerekmektedir. Araştırma bu sorunsalın tartışmaya açılmasını sağlayan veriler sunmaktadır ve her ne kadar genelleme yapmak açısından sınırlı bir örnek üzerinden olsa da bu önemli sorunsalın ele alınmasına ışık tutacağı düşünülmektedir.

² Peter Wagner’ın günümüz modernliğine ilişkin çözümlemesinde, modern olmanın batılı yolunun standartlaştırılmasından ziyade çeşitli biçimlerde ve çoğul olarak modern olma hallerine yapılan vurguda bu ifade kullanılmaktadır (2013). Her ne kadar çoklu modernlikler tartışması için bu ifadenin yerinde olduğunu ileri sürmenin temelleri bulunsa da modernliğin her toplumun kendine göre yorumlayamayacağı evrensel temellerinin gözden kaçırılmaması gerektiğine ilişkin tartışmanın önemli olduğunu düşünüyoruz. Bir başka ifadeyle, modernliğin batıya özgü olmadığı, modernliğin çoklu yorumlarının ve deneyimlerinin çözülmesi gerektiği yaklaşımı her ne kadar yerinde bir yaklaşım olsa da bazı temeller açısından modernliğin karşılanması gereken evrensel yönlerinin de bulunduğu aşikardır (bkz. Kaya, 2006).

Yöntem

Araştırma için Dokuz Eylül Üniversitesi Noninvaziv Araştırmalar Etik Kurulu'nun 2019/03-22 karar numarası ile onayı alındı. Tüm gönüllülerden bilgilendirilmiş onam alındı. Araştırma sırasında ve sonrasında hastanın kişisel bilgilerinin gizliliği korundu ve çalışma ile ilgili değerlendirmelerde özel bilgilere yer verilmedi.

Araştırma Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Meslek Hastalıkları Kliniğinde yapılmıştır. Metodolojik olarak, sosyal bilimlerde bir tarafta, değerden arınık, aşırılaştırılmış nesnelciliğe sadakat duyulması gerektiği iddiasına dayanan pozitivism ve diğer tarafta anlamayı imtiyazlandıran ve açıklamayı gözden düşüren yorumsamacı yaklaşım şeklinde ifade edilen katı ikilemin aşılması gerektiğini tartışan yaklaşımlar önemlidir. Araştırmacının dışında nesnel bir sosyal dünyanın varlığını kabul eden ama bu sosyal dünyanın dil gibi yüzeyde görünenlerden ibaret olmayan karmaşık bir dünya olduğunu vurgulayan metodolojik çerçeve dikkate alınmalıdır (Habermas, 1987; 1998). Açıklama ile anlamayı karşılaştırmayan, sosyal dünyayı sembolik olarak yapılandırılmış bir gerçeklik olarak kabul eden, ancak yüzeydeki anlamları değil yapıların arkasındaki nedenleri ortaya çıkarmayı hedefleyen bu metodolojik perspektife göre, gerçekliğin bilgisine ulaşmada eleştirelilik kaçınılmazdır.³ Bilgi eleştirel olarak “insani” bir amaca yönelik biçimde çözümlenmelidir. Bu amaç için bilgi elde etmenin araçlarında çoğulculuk kaçınılmazdır. Hem nicel hem de nitel veri toplama teknikleri bu metodolojik perspektif açısından eleştirel düzeyde bilginin değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Yaygın olarak nicel araştırma pozitivismde atfedilmektedir; pozitivist felsefenin nicel araştırmaları yönlendirdiğine dair genel bir kanı vardır. Araştırmanın nicel veri elde etme aracını kullanması nedeniyle pozitivist

³ Pozitivismin ve yorumsamacı yaklaşımın dışında metodolojik alternatifler olarak eleştirel rasyonalite ve eleştirel realizm yaklaşımlarının önemine dair bkz. Benton ve Craib, 2008: 139-177. Habermas'ın metodolojik olarak eleştirel realizm her ne kadar hareket noktası olmasa da yazılarının bir ölçüde bu yaklaşımla tutarlı olduğunu iddia edenler de var (bkz. Danermark, Ekström, Jakobsen ve Karsson, 2018). Ancak, eleştirel rasyonalite ve eleştirel realizm bazı açılardan ortaklıklara sahip olsa da iki ayrı gelenek oldukları vurgulanmalıdır. Örneğin, Giddens'a göre, Habermas'ın yaklaşımı; hermeneutizm ve pozitivism şeklindeki keskin ayırımı aşma ve böylece ikisinin de ötesine geçme amacındaki eleştirel rasyonel yeniden yapılandırma yöntemine işaret etmektedir (2011).

metodolojiye uygun olduğu düşünülebilir. Ancak, nicel-nitel ikileminin aşılmasına ve araştırmanın amaçları ve sınırlılıkları bağlamında bunlardan birisinin veya her ikisinin kullanılabilmesine işaret eden metodolojik tartışmanın yerinde olduğu anlayışı benimsenmiştir. Ayrıca, gelir gibi nesnel veri elde etmeyi amaçlayan soruların yanı sıra çalışanların kendilerine ilişkin yorumlarını – sınırlı biçimde olsa da – ortaya koymaya çalışan sorular da sorulmuştur. Araştırmada elde edilen verinin sadece kuru bir nesnellik kaygısıyla sunulmadığını, ama eleştirel olarak değerlendirildiğini ve “günümüzde hepimiz moderniz” şeklinde özetlenebilecek yaklaşımın sorunsallaştırıldığını ifade etmek gerekir. Tartışma başlığı altındaki bölümde eleştirel bir çözümleme yapıldığını, mevcut durumun sadece fotoğrafının çekilmediğini, aksine problemin çözülmesi yönünde tartışıldığını not etmek gerekir. Kısacası, anlamacı yaklaşımların öznelciliği karşısında nesnel olarak araştırmacının dışında sosyal dünyanın var olduğu gerçekliğinin kabulü bir tür mantıkçı pozitivistlik ve pozitivistliğin değerden arınık nesnelciliğine karşı sosyal dünyanın sembolik olarak yapılandırılmış olduğu gerçekliğinin kabulü bir tür yorumsamacılığa işaret edebilir. Dolayısıyla, araştırmanın metodolojisi, her ne kadar nicel veri toplama tekniğini tercih etmesi sebebiyle pozitivist olarak düşünülebilir olsa da bir bakıma, pozitivistlik-yorumsamacılık şeklindeki katı ikilemin aşılmasına ve “uzlaştırılmasına” atıfta bulunan yaklaşımlar bağlamında düşünülebilir.

Hazırlanan anket formu araştırmacılar tarafından yüz yüze görüşme tekniğiyle uygulandı. 2019/03-22 karar numarası ile Etik Kurul izni alındıktan sonra aynı yıl içinde Mart-Eylül ayları arasında altı ay boyunca kliniğe başvuran tüm hastaların (176 olgu) bu çalışmaya dahil edilmesi planlandı. 22 olgu hizmet sektöründe beyaz yakalı olarak çalıştığı için, beşi dosya değerlendirmesi amacı ile mahkeme kanalı ile sevk edildiği için ve dördü altı ay içinde mükerrer başvuru olması nedeniyle araştırma dışında bırakıldı. Kalan 145 olgu araştırmanın evrenini oluşturdu. Bu olgulardan 43’ü çalışmaya katılmayı reddettiği için çalışma 102 olgu ile tamamlandı. Çalışmaya katılım oranı %70,3 olarak hesaplandı.

Araştırmanın sosyo-demografik değişkenleri: Yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim, göç geçmişi, gelir, meslek. İlgili değişkenler: sosyo-ekonomik statü, sendika üyeliği, kültürel geçmiş, aile yapıları ve bağımlı değişkenler: sosyal hareketlilik oranı, boş zaman faaliyetleri, yatırım, sendikacılık, sivil toplum olayları, ekonomik, sosyal ve kültürel konulardaki katılımcıların yorumları ve daha genel olarak modernitenin yorumu. Veriler, SPSS sürüm

22.0 yazılımı (SPSS Inc., Chicago, IL) kullanılarak analiz edildi. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ile analiz edildi. Tanımlayıcı sonuçlar frekans ve ortalama \pm standart sapma veya ortanca (minimum değer-maksimum değer) olarak sunuldu.

Bulgular

Araştırmada, yaş ortalamaları 39.3 ± 8.1 olan, %80,1'i evli ve çocuklu çekirdek aile yapısına sahip, %57,9'u eğitim seviyesi ortaokul ve altında olan tümü mavi yakalı olan erkek çalışanlardan oluşan bir vaka grubu ile karşılaştık. Olguların %32,4'ünün doğum yeri ve çalıştıkları şehir farklı idi. Araştırmaya katılan olguların mesleki dağılımı sırası ile seramik işçisi, dış teknisyeni, maden işçisi, kaynak işçisi, döküm işçisi idi (%32,4 (n=33), %13,7 (n=14), %10,8 (n=11), %9,8 (n=10), %4,9 (n=5)). Ortalama işe başlama yaşı 18.3 ± 3.7 , en küçük işe başlama yaşı dokuzdu. Olgu ve ebeveynlerin eğitim ve mesleki özellikleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Olguların ve Ebeveynlerinin Eğitim ve Mesleki Özellikleri (n=102)

		% (n)
Eğitim durumu	Okuryazar değil	1.0 (1)
	Okuryazar	1.0 (1)
	İlkokul mezunu	25.5 (26)
	Ortaokul mezunu	30.4 (31)
	Lise mezunu	39.2 (40)
	Lisans mezunu	3.0 (3)
Babanın eğitim durumu	Okuryazar değil	2.9 (3)
	Okuryazar	6.9 (7)
	İlkokul mezunu	48.0 (49)
	Ortaokul mezunu	24.5 (25)
	Lise mezunu	17.6 (18)
Annenin eğitim durumu	Okuryazar değil	18.6 (19)
	Okuryazar	11.8 (12)
	İlkokul mezunu	47.1 (48)
	Ortaokul mezunu	16.7 (17)
	Lise mezunu	5.9 (6)
Mesleğini tanımlama biçimi	İşçi	87.3 (89)
	Profesyonel meslek	9.8 (10)
	İşçi ve çiftçi	2.9 (3)

Baba mesleği	İşçi	43.1 (44)
	Çiftçi	33.3 (34)
	Kendisi ile aynı meslekten	13.7 (14)
	Serbest meslek	5.9 (6)
	Memur	3.9 (4)
Anne mesleği	Ev hanımı	60.8 (62)
	Çiftçi	22.5 (23)
	İşçi	14.7 (15)
	Serbest meslek	2.0 (2)

Olguların çalışmaya başlama yaşı anne ve babalarının eğitim durumlarına göre değerlendirildiğinde, anne ve babanın her ikisinin eğitim durumlarındaki artışın işe başlama yaşını ileri doğru ittiği görüldü (Tablo 2). Olgular aynı sektörde 186 aydır çalışmakta idi (minimum: 3- maksimum: 420). Çalıştıkları işyerlerindeki işçi sayısı ortalama 120 işçi olarak hesaplandı (minimum: 5-maksimum: 1000). Vakaların %4,9'u (n=5) 1-10 işçi çalıştıran işyerlerinde, %28,4' ü (n=29) 11-50 işçi çalıştıran işyerlerinde ve %22,5'i (n=23) 500 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde çalışıyordu.

Tablo 2. Ebeveyn Eğitim Durumuna Göre Olguların Çalışmaya Başlama Yaşı

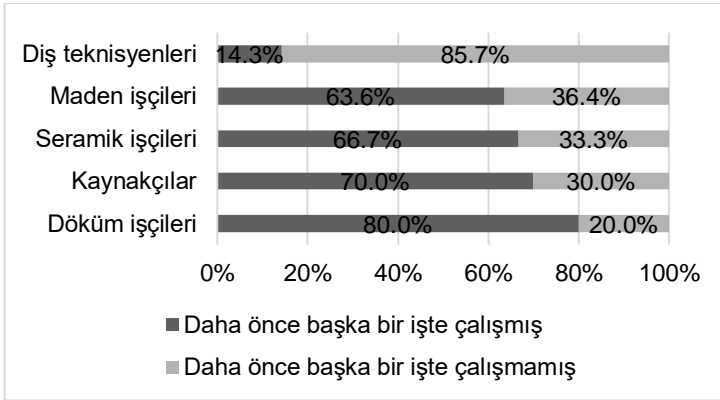
	Katılımcının Çalışmaya Başlama Yaşı (Babanın Eğitim Durumuna Göre)	Katılımcının Çalışmaya Başlama Yaşı (Annenin Eğitim Durumuna Göre)
Okuryazar değil	13.5±6.4	17.1±5.0
Okuryazar	16.9±4.6	17.8±3.0
İlkokul mezunu	17.7±3.3	18.3±3.2
Ortaokul mezunu	19.6±4.0	18.7±3.6
Lise mezunu	19.2±3.3	21.8±3.5

Her on olgudan altı tanesi yaptığı iş ile ilgili eğitim almadığını ya da sertifikaya sahip olmadığını; yedisi de başka bir iş bulamadığı için ya da tek şansı olduğu için bu işte çalıştığını; ikisi bu işte çalışmasına sebep olan faktörün eğitiminin yetersizliği olduğunu bildirdi. Her on kişiden dördü çalıştıkları işi aynı işyerindeki çalışanlar aracılığıyla bulduklarını bildirdi (Tablo 3).

Tablo 3. Olguların Mevcut İşyerinde Çalışmaya Karar Verme Nedeni ve Müracaat Yolu

		% (n)
Mevcut işyerinde çalışmaya karar verme nedeni	Başka bir işyerinde çalışmayı düşünmedim	41.2 (42)
	Başka bir iş bulamadım	49.0 (50)
	Eğitimim yetersizdi	22.5 (23)
	Tek seçeneğim idi	29.7 (30)
Müracaat yolu	Aynı iş yerinde çalışan kişilerin vasıtası ile	38.2 (39)
	Bireysel müracaat	33.3 (34)
	İlan yolu ile	16.7 (17)
	Aile baskısı	9.8 (10)
	İŞKUR aracılığı ile	2.0 (2)

Olguların %17,6'sı hayatlarının bir döneminde ek iş yaptığını ve ek iş yapanların %65,0' ı halen bu ek işe devam ettiğini belirtti. En yaygın ek işler onarım ve montaj, inşaat, çiftçilik ve boyacılık idi. Olguların %58,8'i daha önce başka bir iş alanında çalıştığını belirtti. Diş teknisyenlerinin %14,3'ü daha önce iş başka bir iş alanında çalışmışken, diğer mesleklerde bu oran %80,0' a yükseldi (Şekil 1).

Şekil 1: Olguların Mesleklerine Göre Daha Önce Başka Bir İş Alanında Çalışma Durumu

Olguların çok azı sendika üyesi idi ve bu olguların önemli bölümü sendikaya neden üye olduğunu da bilmiyordu. Vakaların %40,2'sinin kendisi

sendikaya üye idi, %82,4' ünün bir arkadaşının sendika üyeliği vardı ve %46, 1' i herhangi bir sendikanın adını bilmiyordu. Herhangi bir sendikaya üye olan katılımcıların işyerindeki ortalama çalışan sayısı 200 (minimum: 12-maksimum: 1000) iken, sendika üyesi olmayanların işyerlerinde çalışan sayısı ortalama 100 idi (minimum: 5-maksimum: 600). Ortaokul ve altı eğitim düzeyine sahip katılımcıların %37,3'ü sendika üyesi iken, lise ve üstü eğitim düzeyine sahip olanlarda bu oran %44, 2' ye yükseldi. En yüksek sendikalaşma oranı üniversite ve üzeri eğitime sahip olanlarda bulundu (Tablo 4).

Tablo 4. Olguların Sendikalaşma Durumu ve Sendika Hakkındaki Düşünceleri

		% (n)
Sendika hakkındaki düşüncesi	Oldukça olumlu	14.7 (15)
	Olumlu	31.4 (32)
	Olumsuz	13.7 (14)
	Oldukça olumsuz	6.9 (7)
	Fikri yok	33.3 (34)
Sendika yeterliliği hakkında düşüncesi	Yeterli	25.5 (26)
	Kısmen yeterli	7.8 (8)
	Yetersiz	30.4 (31)
	Fikri yok	36.3 (37)
Sendikaya üye olanların sendikadan ana beklentisi (n=41)	İş güvencesinin sağlanması	41.5 (17)
	Ekonomik haklarının savunulması	29.3 (12)
	Sağlık ve güvenlik konusunda haklar elde edebilmesi	17.1 (7)
	Hukuksal destek sağlaması	9.8 (4)
	Eğitim ve danışmanlık hizmeti sunması	2.4 (1)
Üye arkadaşının sendika hakkındaki düşüncesi (n=84)	Yararlı olduğunu düşünüyor	79.8 (67)
	Yararsız olduğunu düşünüyor	9.5 (8)
	Fikri yok	3.6 (3)
	Bilmiyor	7.1 (6)

Olguların %62,7'si işyerinde çalışanların işi yapabilmeleri için yeterli bulunduğunu söylerken, yetersiz olduklarını düşünen olguların %76,3'ü bu yetersizliğin eğitimden kaynaklandığını düşünüyordu (Tablo 5). Olguların

%44,1'i ev sahibi idi, %15,7'si son beş yılda yeni bir yatırım yaptığını ve %36,3'ü gelecekte yeni bir yatırım yapmayı planladığını belirtti. Vakaların %15,7'si Türkiye'nin ekonomik durumunu çok iyi ve iyi olarak değerlendirdi. Katılımcıların %34,3'ü işsizliğin Türkiye'nin en önemli sorunu olduğunu düşünüyordu (Tablo 6).

Tablo 5. Olguların İşlerine Yönelik Gelecek Değerlendirmesi ve İş Garantisini Olumsuz Etkilediğini Düşündükleri Temel Faktörler

		% (n)
Gelecek beş yıl içinde işine yönelik değerlendirme	Daha iyi olacak	3.9 (4)
	Aynı olacak	26.5 (27)
	Daha kötü olacak	52.9 (54)
	Fikri yok	16.7 (17)
İş garantisini olumsuz etkileyen temel faktör	İşçi maliyetlerinin yüksek olması	29.4 (30)
	Aynı işi daha ucuza yapacak kişilerin olması	20.6 (21)
	Üretilen malın satılmaması	17.6 (18)
	Eğitim durumunun düşük olması	13.7 (14)
	İş ile ilgili eğitiminin olmaması	7.8 (8)
	İşverenin vergilerinin yüksek olması	5.9 (6)
	Sağlığının kötü olması	3.9 (4)
	İşyerindeki teknoloji eksikliği	1.0 (1)

Tablo 6. Olguların Ekonomik Durumuna İlişkin Göstergeler

		% (n)
Kazancın geçen yıllara göre değişme eğilimi	Artıyor	8.8 (9)
	Aynı durumda	33.3 (34)
	Azalıyor	57.8 (59)
Türkiye'nin ekonomik durumu hakkındaki düşüncesi	Çok iyi	3.9 (4)
	İyi	11.8 (12)
	Vasat	25.2 (26)
	Kötü	50.0 (51)
	Çok kötü	8.8 (9)
Türkiye'nin en önemli sorunu	İşsizlik	34.3 (35)
	Ekonomi	27.5 (28)
	Eğitim	25.5 (26)

	Tarım ve hayvancılık	7.8 (8)
	Kürt sorunu	4.9 (5)

Türkiye'nin ekonomik durumunun çok iyi ve iyi olduğunu düşünen katılımcılar daha genç yaşta ve ortalama, kötü ve çok kötü olduğunu düşünenlere göre daha yüksek yıllık kazançları vardı. Orta ve daha düşük eğitim düzeyine sahip olanların %20,3'ü Türkiye'nin ekonomik durumunu çok iyi ve iyi olarak değerlendirirken, lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip olanlarda bu oran %9,3 idi. Geçen yıllara göre kazancının arttığını düşünen katılımcıların %44,4'ü son beş yılda yeni bir yatırım yaparken, kazancının azaldığını belirtenlerde bu oran %11,9' a düştü. Geçen yıllara göre kazançlarının düştüğünü düşünen katılımcıların %69,5'i önümüzdeki yıllarda işlerinin daha da kötüleşeceğini ve %74,6'sı önümüzdeki beş yıl içinde herhangi bir yatırım yapmayı düşünmediğini belirtti (Tablo 7).

Tablo 7. Kazanç Değişimine Göre Yatırım Yapma ve Yapacak Olma Durumu

	Son beş yılda yeni bir yatırım yapma durumu	Gelecekte yeni yatırım yapma düşüncesi
Kazanç değişimi	% (n)	% (n)
Artıyor (n=9)	44.4 (4)	55.6 (5)
Aynı (n=34)	14.7 (5)	50 (17)
Azalıyor (n=59)	11.9 (7)	25.4 (15)

Olguların %65,7'si boş zamanının olduğunu, %37,3'ü tatil yapabildiğini belirtti. Olguların yarısından azı arkadaşlarıyla yemek yemek, kahve içmek gibi sosyal etkinliklere katılabildiklerini, %73,5'i ise bu etkinliği haftada bir kereden az yapabildiklerini ifade etti. Spor yapma, sinemaya gitme, kitap ya da gazete okuma gibi etkinliklere katılma oranları düşük bulundu (Tablo 8).

Tablo 8. Olguların Sosyal Yaşamına İlişkin Bulgular

		% (n)
Boş zamanının olma durumu	Evet	65.7 (67)
	Hayır	34.3 (35)
Tatil yapma durumu	Evet	37.3 (38)
	Hayır	62.7 (64)
	Evet	48.0 (49)

Arkadaşları ile yemek yeme, kahve içme gibi sosyal etkinliklerde bulunma durumu	Hayır	52.0 (53)
Spor yapma durumu	Evet	24.5 (25)
	Hayır	75.5 (77)
Sinemaya gitme sıklığı	Hiç gitmedim	34.3 (35)
	Yılda birden az	24.5 (25)
	Yılda bir	26.5 (27)
	Altı ayda bir	12.7 (13)
	Ayda bir	2.0 (2)
Günlük gazete okuma durumu	Evet	26.5 (27)
	Hayır	73.5 (75)
Kitap okuma sıklığı	Yılda birden az	42.2 (43)
	Yılda bir	24.5 (25)
	Yılda iki-beş	26.5 (27)
	Yılda beşten fazla	6.9 (7)
Herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olma durumu	Evet	36.3 (37)
	Hayır	63.7 (65)

Tartışma

Mavi yakalı çalışanın kim olduğu sorusunu yanıtlarken öncelikle küresel ekonomik sistemin dikkate alınması gerektiği aşikar. İkinci aşamada 1980'lerden buyana küresel ekonomik sisteme eklenen Türkiye'deki sosyoekonomik yapının mercek altına alınması ve bu yapının içinde konumlanan mavi yakalı çalışanın analiz edilmesi gerekmektedir. Bu analiz elbette bireyin sosyal kişilik kazanmasını sağlayan ve toplumsallık açısından önem arz eden işyeri ile bireyin ilişkisini de kapsamak durumundadır.

Küresel üretim ilişkileri açısından baktığımızda, Türkiye'de ithal ikameci montaj üretimi ağırlıklı sanayi sektörü ve doğal kaynak ürünlerinin hammadde ya da ara ürün olarak ihracının ön planda olduğunu, uluslararası sermayenin tedarik zincirinin halkalarından birisini oluşturduğunu ve üretimde vasıfsız eleman gereksiniminin önemli olmayı sürdürdüğünü görüyoruz. Ülkemizde vasıfsız işçi talebi, mevcut üretim ilişkileri bağlamında önemini korumakta ve çalışanların iş güvencesi ile ilişkili sorunları devam etmektedir. Araştırmamıza katılan olgulardan yakın gelecekte işleri ile ilgili beklentileri iyi olanların oranının oldukça düşük olması bu yargıyı destekliyor. Ülkede

vasıfsız işlere yönelen büyük bir işgücü potansiyeli mevcut. Özellikle genç işsizlerden oluşan bu büyük işsizler ordusunun varlığı aynı zamanda vasıfsız işlerde çalışanlarda iş güvencesi konusundaki kaygının da temelini oluşturuyor. Önemli bir husus, olguların sektörde ortalama 180 ay gibi uzun süredir çalışıyor olmalarıdır. Bu durum güvencesiz hissetseler de vasıfsız çalışanların kol gücü ile yaptıkları işlerin doğru ve nitelikli yapımı için belirli bir birikim ve deneyimin olması gerektiğini işaret ediyor.

Küresel ekonomik zincir içerisinde yer alan bir ülkede mavi yakalı olarak tanımlanan olgular değerlendirildiğinde, Türkiye’de kente göçün önemli bir sosyal sorun olmayı sürdürdüğü görülmektedir. Çünkü göç etmek, mevcut durumla bağları koparmak, yeni denizlere, umuda yelken açmak demektir. Her ne kadar göç insanlar tarafından fırsat sağlayan, umudu yeşerten bir olgu olarak genelde değerlendirilse de bu insanlar öngörülemez sonuçların olası olduğu endişesine de sahiptir. Bu nedenle göçün korkutucu olduğu da ifade edilebilir. Ancak daha iyi bir yaşam beklentisi için iş bulma umudu, kararın göç lehine çıkmasına neden olmaktadır. Ülkemizde göç, güvenlik endişesinden değil, daha iyi ekonomik koşullar ve daha iyi bir yaşam umudunun bir sonucudur. Ancak göçten beklentiler genelde karşılanmamaktadır. Kliniğimizde aynı dönemde mavi yakalı çalışanlar üzerinde gerçekleştirilen bir nitel tez çalışmasında değerlendirilen benzer mavi yakalı olgularda saptanan ifadeler bulgularımızı daha da anlamlı kılmıştır (Kahraman, 2020).

Kahraman’ın tezindeki bulgular, ülkemizdeki mavi-yakalı çalışanların önemli bölümünün geçmişinde göç olgusunun yattığını açıkça göstermektedir. Arazilerini satan ve kente göç eden ailelerin çocukları, çiftçilikten kentteki işçiliğe uzanan yaşamlarından yakınmakta, eğitim düzeylerinin düşüklüğünü vurgulamaktadırlar (Kahraman, 2020, s.57-63). Yaşanılan özelleştirmelerden kaynaklanan sorunları, kira ödemedeki güçlükleri, borçlanma zorunluluklarını dillendiren katılımcılar, bizim araştırmamızdaki bulgularla benzer nitelikler taşımaktadır.

Vakaların %30’unun ekonomik sorunları olan ailelerden geldiğini hatırlamamız gerekir. Ekonomik durum zorunlu olarak göç edilen alandaki yeni çevreyi belirler ve aynı zamanda bu çevreye uyum üzerinde de etkili olur. Yeni çevre ekonomik ve sosyo-kültürel olanakları sınırlı olan insanların yoğun olduğu bir çevredir. Ebeveyn ve/veya birey, eğitim düzeyinin düşüklüğü ya da nitelikli işler için yeterli eğitimi olmaması nedeniyle düşük ücretli, vasıfsız

işlere yönelmek zorunda kalır. Uzun çalışma saatlerine rağmen, düşük gelir elde ederken ek iş yapmaya zorlanır. Evde sosyal etkileşim sınırlanır ve aile ilişkileri zayıflar. Hatta sosyal soyutlanma-yalnızlaşma ile gettolaşma veya cemaatleşme eğilimi güçlenebilir. Akrabalık ve hemşericilik bu bağlamda önem kazanır.

Kahraman'ın (2020, s.58) da bulguladığı gibi, mavi yakalı çalışanların bir bölümü işe akrabasının yanında başlamakta ve akrabasının yardımıyla o işte ustalaşmaktadır. Dolayısıyla, bir tür akraba cemaatinin göç yaşamış olgularda kuvvetli bir ilişkiler ağı oluşturduğu söylenebilir. Bizim üzerinde çalıştığımız olgularda da iş bulma ve işte ustalaşma açılarından benzer özellikleri gözlemlediğimizi not etmemiz gerekir.

Olgularımızın profesyonel bir mesleğe sahip olma algısının çok düşük olduğunu ve baba mesleklerinin de işçilik ve çiftçilik olduğunu saptadık. Anne meslekleri de bu ana meslekler dışında baskın olarak ev hanımlığı idi. Olguların eğitim durumları, annenin eğitim düzeyi ile doğrusal ilişki gösterirken, babaların mesleklerini temel aldığımızda olguların mesleklerinin statü açısından çok fazla değişmediğini gördük. Olguların babalarına göre daha yüksek oranda orta öğrenim düzeyinde eğitime ulaşmış olması nedeniyle, ancak bir nesil sonra üniversite eğitiminde bir artış olacağı öngörüsünde bulunulabilir. Ancak alt ve orta-alt sınıftan ebeveyni olan olguların çoğunluğunun aynı sınıfa mensup olduğunu gösteren veriler ciddi fırsat eşitsizliği ve eğitim eksikliği sorununun işaretidir. Eğitim, sosyal tabakalaşmada çok temel bir bağımsız değişken olduğu için (Browne, 2015, s.83), katılımcıların aldıkları eğitimin, sosyal statü açısından ebeveynlerinden anlamlı bir şekilde farklılaşmalarına neden olmadığını yani ciddi bir toplumsal hareketlilikle sonuçlanmadığını ve yüksek öğrenimle ilişkili öngörünün doğrulanma olasılığının çok düşük olduğunu anlıyoruz. Bulgularımız olguların eğitimsizlik kısır döngüsünün bir parçası olduklarını destekliyor.

Yaşam alanının kırsal ya da kentsel olmasının çocuğun içine doğduğu sosyo-kültürel ve ekonomik çevrenin koşullarını değiştirmede özellikle akılda tutulmalıdır. Koşulların değişmemesi çocuğun sosyal beceri ve bilişsel niteliklerine etki eden koşulların değişmediği anlamına gelir. Araştırmamızdan elde ettiğimiz bulgular bu hususu doğrulamaktadır. Babasının mesleğini bir şekilde devam ettirenlerin oranı anlamlıdır. Yani kısır döngü devam etmekte ve bu özellik hem kırsal hem de kentsel alanlarda benzer nitelik taşımaktadır.

Eğitim seviyeleri düşük, genç erkek çalışanlardan oluşan olgu grubumuzun “adeta bir şablon gibi” çocuk işçiliği de dahil olmak üzere çalışma yaşamına erken yaşta girdiklerini görüyoruz. Ekonomik kısıtlılık ve eğitimden erken kopuş, çalışma yaşamına erken geçiş için temel faktörler olarak görünüyor. Ancak eğitimden kopuşun salt ekonomik temelli olduğunu söylemek, kolaycılığa kaçma tehlikesi taşıyor. Çocuğun sosyal çevresi, ailesi, öğretmenler ve arkadaşlarının da bu konuda etkili olabileceğini akılda tutmak gerekir. Bireylerin kısıtlı seçeneklere sahip olması nedeniyle sosyal becerilerinin ve problem çözme yeteneklerinin sınırlanması, çevresindekilerin kararlarına benzer kararlar verme eğilimini destekler (Sorensen, 2006, s.929). Ebeveyn ilgisinden mahrum kalması da bu eğilimi güçlendirir. Verdiği kararın sosyal yapı içerisindeki güven duygusunu güçlendirici etkisi (Shepard, 2014, s.111) kararın doğruluğu algısını sağlamlaştırır, iç sorgulamayı önler.

Mevcut koşullar, bireyin yaşama ait kararları ile birlikte, “özel bir sorunsal olarak” okulun yaşamındaki yeri ve önceliği hakkındaki yargısını da diğerlerine benzer hale getirir. Öğretmen ve eğitim ortamı olarak okulun çocuk ile ilişki şekli ve içeriği bu kararın alınmasını ve uygulamaya konulmasını kolaylaştırır. Bu durumda çocuğun okul motivasyonu bozulur. Hatta aile baskısı ile eğitimden koparak iş yaşamına erken yaşta girmek durumunda kalabilir. Bu durum çocuğun psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyerek eğitimden tamamen kopma ve antisosyal eğilimlerin güçlenmesi ile de sonuçlanabilir.

Çalışmaya başlayan çocuk şanslı ise, mesleği usta-çırak ilişkisi içerisinde öğrenir. Olgularımızın %60’ının yaptığı iş ile ilgili eğitim almadığını ya da sertifikaya sahip olmadığını biliyoruz. Usta yanında öğrenme, aslında mavi yakalı bir çalışan için mesleki eğitim ve kariyer anlamına gelebilir. Olgularımızın çalıştıkları işyerlerinde ortalama çalışma süresinin uzunluğu, onların, işlerinin hakkını veren deneyimli mavi yakalı çalışanlar olduğunun bir kanıtıdır.

Çocuğun sosyal beceri kazanma ve problem çözme yetenekleri okul öncesi dönemde gelişmeye başlamaktadır (Denham, 2006, s.73) -ve toplumun tutum, düşünce ve davranışlarını kendi benliğine mal ederek o toplumda yer edinebilmektedir (Samancı, 2017, s.283). Bu nedenle parçası olduğu toplumsal yapı sosyal, kültürel ve ekonomik olarak kısıtları olan bir yapı ise, bu koşullarda erişebilecekleri potansiyel sosyal beceriler kısıtlı

olacak ve alternatifler de olmayacağı için seçim yapma şansı bulamayacaklardır. Kaynakların sınırlı ve yaşam koşullarının zor olduğu durumlarda, insanların ciddi sorunlara pratik çözümler bulma zorunda kaldıkları bilinmektedir. Yaşamın idame ettirilmesi öncelikli bir hedef olarak duruyorsa, pratik düşünme yeteneği zaman içerisinde faydacı düşünme biçimine dönüşebilir (Öztürk, 2018, s.34). Bu nedenle bireyin ulaşabildiği çözümler -ön eğitim vb.- hiçbir ön koşul olmaksızın edinebileceği, çok fazla bilişsel kapasite gerektirmeyen becerilerdir. Bu beceriler aynı zamanda kişilere sosyal yapı içinde bir konum sağlamak için de yeterli olduğu için (Öztürk, 2018, s.30) önemli ve öncelikli hale gelir.

Sınırlanan sosyal beceri ve öğrenme potansiyelinin bir sonucu olarak sosyal mantığın geleneksel kodlarına bağımlı hale gelen ve işin niteliği ve normlar açısından profesyonelleşme olanaklarını yakalayamayan birey (Wilensky, 1964, s.146), bilişsel beceri gerektirmeyen becerilere “doğal” olarak yönelir. Vasıfsız işler “doğal” olarak ona uygun işler olur. Ortaya çıkan kimlik, nesillerin bilgilerinin gelenekler vasıtasıyla korunduğu bildik yaşam biçimini içselleştirir. Bu biçim bireylere ortak kimlik sağlayan, aidiyet duygusunu güçlendiren ve bireylere “dışarıdaki” yaşamın sorunlarından kaçabilecekleri bir sığınak sağlayan (Sztompka, 1993’ten aktaran Öztürk, 2018, s.31) matristir.

Olgulara Modernlik öncesi mantık çerçevesinde baktığımızda otorite ve hiyerarşinin ön planda olduğunu (Friedland, 1991’den aktaran: Öztürk, 2018, s.89) fark ederiz. Çünkü kırsal alanda baskın olan geleneksel mantık izleri kentsel yaşamda kaybolmaz. Erkek egemen toplumsal bakış, “eve ekmek götüren kişi olarak erkek cinsin önemini” korur. Bu kültür, okuldan uzaklaşma dürtüsünü destekleyen kolaylaştırıcı bir faktör olarak kullanılabilir.

Olgularımız mesleklerini çoğunlukla işçi olarak tanımladılar. Sadece %10’u kendini profesyonel olarak tanımladı. Modern toplumlarda meslek ve mesleğin profesyonelleşmesi hem bireyin kimliğini hem de toplum yapısını önemli ölçüde etkileyen sosyal bir kategoridir. Kırsal kesimden uzaklaşmak veya kentsel alandaki bir işyerinde çalışmak profesyonel olmak için kriter değildir. Profesyonellik, mesleki yeterlilik, bürokratik kontrol, güveni sarsmama, sosyal fayda yönelimi, özerklik ve liyakat gibi özellikleri içerir (Öztürk, 2018, s.89). Olguların yaklaşık 2/3’ünün şu anki işiyle ilgili herhangi bir eğitimi veya sertifikasının olmaması profesyonelleşmemenin arkasındaki temel sebep gibi görünmektedir.

Olgularımızın ek iş yapma ihtiyacı duymaları, ekonomik olduğu kadar esas işleri ile ilişkileri açısından da önemli bir ipucudur. Ek işlerin ağırlıklı olarak özel eğitim ve beceri gerektirmeyen işler olduğu görülmektedir. Ek iş yapma durumu, dış teknisyenlerinde az iken, kaynakçı ve döküm işçilerinde yüksek oranlara ulaşmaktadır. Dış teknisyenliğinin bireysel el becerisi ile yakından ilişkisi daha yüksek ücretler sağlıyor olabilir ve ek iş yapma ihtiyacını azaltabilir. Gerekçe ekonomik gibi görünse de bireyin iş ile güçlü bağlar kuramaması ve kendisini profesyonel bir çalışan olarak algılayamaması farklı işlere yönelmenin sebeplerinden birisi olabilir.

Ek iş yapma gibi, nitelsiz işler arasında iş değiştirme de olgular arasında yaygın bir olgudur ve bu çalışmada da benzer sonuçlar elde ettik. En çok iş değiştirenlerin dökümhane işçileri olması ve kaynakçıların onları takip etmesi, yukarıda söylediklerimizi doğrulamaktadır. Diğer bir deyişle, Mavi yakalı, kol gücü ile çalışan işçiler benzer işler arasında gidip gelmektedir. Öte yandan, dış teknisyenlerinin daha önceki istihdam oranının düşük olması, daha önce belirtilen özellikleri nedeniyle onların mesleğinin maden veya dökümhane işçilerinininkine göre farklı ve istikrarlı bir mesleğe işaret etmektedir.

Olgularımızın çalıştıkları işyeri ve işleri ile ilişkili düşünceleri onların iş güvencesi hakkındaki hassasiyetinin birer göstergesi, güvencesiz olduklarını destekleyen birer kanıt olarak değerlendirilmelidir. Güvencesizlik hissi olgularımızın iş üzerinden yaşama bakışlarını etkileyen temel belirleyici bir öge olarak alındığında, çalışanların çıkarlarını korumak ve taleplerini demokratik yöntemlerle karşılamak için bir sendika_etrafında örgütlenmeleri önemlidir ve Modern toplumun önemli özelliklerinden birini oluşturur. Günümüzde yaşam koşullarını iyileştirme hedefinden çok kültürel kimliklerin temsiline odaklanan siyaset, bunun sonucunda sendikal örgütlenmeyi ciddi şekilde vurmuş olsa da (Kaya, 2007, s.713), olgularımızın %40’ından fazlasının sendika üyesi olduğunu görmekteyiz ki bu Türkiye ortalamasının çok üzerinde bir orandır.

Olguların sigortalı çalışanlar olduğu ve işyerlerinin iyi organize edilmiş güçlü yapılara sahip büyük işletmeler olduğu dikkate alınmalıdır. Ancak olguların sendikalı olması kendi isteğinden çok, işyerlerinde yetkili sendikaya kaydolmaya duyulan eğilimle ilgili görünmektedir. Sendikadan beklentilerin öncelikli olarak iş güvenliği odaklı olduğu, sağlık konularının geri planda kalması dikkat çekicidir. Olguların çok büyük bir bölümünün sendika

hakkında hiçbir fikrinin olmaması düşündürücüdür. %87,3'ünün kendisini işçi olarak tanımlamasına rağmen, işçi bilinci ve mesleki dayanışma, örgütlü hareket etme konusunda farkındalık sorunu yaşadıkları somuttur. Sendikalı olmanın anlamına tam olarak hâkim olmadıklarını söylemek mümkün görünüyor. Bu önemli durum, aynı zamanda Türkiye'nin modern dönüşümünün tamamlanmamışlığını da göstermektedir.

Çalışmamızda tam olarak tanımlayamamış olsak da sendikanın şirket yönetimi ile iş birliği yapma eğiliminde olması nedeni ile çalışan iş güvencesini tehdit altında hissetmiş ve sendikal oluşumdan uzaklaşmıştır. Sendika ile ilişkili yapısal ve fonksiyonel faktörlerin çalışanların sendikal bilincinin oluşması ve gelişmesini engelleyebileceği de akılda tutulmalıdır. Bu niteliği aynı üniversite hastanesinde yapılmış olan Kahraman'ın (2020, s.64) araştırma bulgularında görüyoruz. Hem sendikalaşmaya karşı patronların olumsuz tutumlarının hem de bazı patronların işçilerin sadece belirli bir sendikaya üye olmalarını zorlamalarının ifadelerini sözü edilen çalışmada görüyoruz.

Modern toplum, bireylerden oluşur ve bu özelliği ile geleneksel toplumların kolektif bir varlık olarak ortaya çıkışından farklıdır. Kolektivizmden ziyade bireysel özgürlüğe öncelik verir. Bu özelliği modern toplumların kolektivist topluluklardan farklı olarak bireyleri içeren toplumlar olmalarını sağlar. Bireysel özerklik kavramının toplum karşısında bireyin çıkarlarını önceleyen liberal bireycilik anlamına gelmediğini vurgulamalıyız. Modern toplum elbette sosyal bağlantılar ve etkileşimler olmadan mümkün olmazdı; üzerinde çalıştığımız olgu birbirlerinden yalıtılmış bireyler değildir elbette, fakat toplumdur. Ancak burada ısrar ettiğimiz şey, modern toplumu şekillendirmede bireysel özerkliğin önemli bir rol oynadığı gerçeğidir. Bu özerklik, bireyin izole olmasını ve sadece kendi çıkarlarına ve kazanımlarına odaklanmasını gerektirmez. Ancak modern toplumun alametifarikalarından biri olarak bireysel özerklik, bireylerin sendikalaşma gibi iş yaşamındaki örgütlenmelerinin patronun veya üye işyeri sendikasının yönlendirmelerine göre değil bizzat kendi eleştirel tutumlarına göre şekillenmesini gerektirmektedir. Olgularımızda bu durumun aksine yani patronun veya işyerindeki yetkili sendikanın yönlendirmelerinin etkin olduğunu saptadık. Demek ki bireyleşme düzeyinin oldukça düşük olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Dolayısıyla, modern toplumun merkezi elementlerinden olan bireyleşme derecesinin düşüklüğünden hareketle, modern dönüşümünü

tamamlayamamış toplumlar kategorisinin tartışmaya açılmasının yerinde olacağını söyleyebiliriz.

Bu aşamada bireyleşme düzeyini daha detaylı olarak ele almak açısından kişisel öyküleri ve iş yaşamına ait veri ile sosyal, entelektüel, profesyonel ve ekonomik konumlarına ait çerçeveyi temel alarak modern bireyler için merkezi olan bazı temalara odaklandık. Boş zaman olgusu tam bir "modern zaman" icadıdır; çalışanların kendilerine vakit ayırmasının gerekliliğine dayanarak düzenlenmiştir (Roberts, 2013, s.184). Bir kişinin kendisi için boş zamanının olması, bireyleşme sürecinin daha olası hale gelmesi anlamını taşır. Yani bireyin kendisini gerçekleştirme yolunda etkinliklerde bulunabileceği bir özel zamana sahip olması durumudur. Ancak çalışmamızda her üç vakadan birinin boş zamanının olmaması dikkat çekicidir. Tıpkı boş zaman gibi, tatil olgusu da bireyselleşme sürecinde rol oynayan modern zamanların bir icadıdır. Aslında tatilin sosyalleşmesi özellikle 20. yüzyıl olgusudur. İnsanların dinlenmesi ve iyi vakit geçirmesi gerektiği anlayışıyla düzenlenmiştir. Olguların %37,3’ü tatil yaptığını belirtmiştir. Bu oran modern toplumlar için düşük bir orandır. Bu nedenle tatile çıkmak zihinsel dünyada henüz yerini sağlamış değildir ve olanaklar sınırlıdır. Boş zaman ve tatil kendilerinden beklenenden farklı olarak köye giderek çalışmak, ek iş yaparak ev ekonomisine katkıda bulunmak, nadiren bazı hafta sonu günlerinde evde ya da yakın bir parkta piknik yapmak anlamına gelmektedir.

İnsanların zaman zaman arkadaşlarıyla buluşup sosyalleşmeleri de modern zamanların önemli bir olgusudur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bireyin özerkliği, kendisini kolektivitenden soyutlamasını gerektirmez, aksine sosyal bağlantılar ve etkileşimler onlara kendi bireysel kimliklerini geliştirme fırsatı verir. Olgularımızın ancak yarısından azı arkadaşlarıyla birlikte kahve içmek gibi faaliyetlerde bulduklarını belirttiler. İş ve aile hayatı dışında sosyalleşmeye zemin oluşturan, dışarıda arkadaşlarla vakit geçirme olgusunun henüz tam olarak oturmadığı görülmektedir.

Bireysel kimlik geliştirmek ve dolayısıyla bireysel özerkliğe sahip olmak, kitap, gazete vb. bireysel etkinliklerle de yakından ilintilidir. Hem kitap okuma oranları hem de gazete okuma oranları, olgularımızın geleneksel toplumsal yaşamdan modern toplumsal yaşama geçiş aşamasında olduklarına işaret etmektedir. Hayatında hiç sinemaya gitmemiş olanların oranı da oldukça şaşırtıcı ve önemlidir. Dolayısıyla hepimizin modern olduğu

ifadesinde özetlenen bakış açısının tüm dünya toplumlarını açıklamada yetersiz olduğunu söylememiz mümkündür. Daha ziyade, modern dönüşümlerini tamamlayamamış toplumlar başlığı altında bir kategorinin sosyal bilim çalışmalarında işlevsel olacağı tartışılmalıdır.

Kuşkusuz bu konudaki en önemli verilerden biri de sivil toplum kuruluşlarıyla ilgili soruya verilen yanıtlarda yatmaktadır. Bilindiği gibi sivil toplum, devletin ve piyasanın etkisi dışında, gönüllü katılıma dayalı alanlar ve faaliyetler dünyasıdır. Demokrasinin en önemli bileşenleri arasında yer alan sivil toplum kuruluşları, devletin ve piyasanın dışında bir yaşam alanının varlığına işaret etmesi açısından önemlidir (Keane, 1994, s.67). Bireysel özerklik, önemli bir açıdan sivil toplum etkinliklerine gönüllü olarak katılmakla ilgilidir, çünkü bireysel kimliğin geliştirilmesinde toplumsal alanda bir yer sahibi olmak çok önemlidir. Vakaların büyük çoğunluğunun herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmaması yine modern toplumun temel ilkeleriyle bağdaşmayan bir duruma işaret etmektedir. Olguların çoğunun herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmaması da Türkiye'nin bu konudaki sorunlu durumunu göstermektedir.

Sonuç

Araştırmada elde ettiğimiz bilgiler ışığında, eleştirel bir çözümleme yapmayı denedik. Klasik anlamda modernleşmesini tamamlamamış Türkiye'nin ileri teknolojiye sahip ve üstel değişim hızıyla dönüşen yeni modernite toplumları ile aynı küresel ekonomik zincirin bir parçası olması, toplumun ve çalışanların içinde mavi yakalılarının ağırlıklı yerinin korunmasını sürekli hale getirmektedir. Mavi yakalı çalışanların önemli bölümünün asgari ücrete tabi olması ve içine doğdukları toplumsal sınıfı değiştirmedeki şanslarının ve olanaklarının yetersizliği, toplumsal eşitsizliğin hala başat sorun olduğunu işaret etmektedir. Bu sonuçlara hem nesnel verileri hem de olguların düşüncelerini değerlendirerek ulaştık. Toplumsal dünyadaki olayların mekanik biçimde işlemediğini, insanların kendi durumlarına anlam yüklediklerini ama aynı zamanda öznelciliğe düşürecek yorumsamacı bakış açısından hareketle üzerinde çalışılan olgunun karmaşık nedenleri bulunduğu için izah edilemeyeceğini ortaya koyduk.

Araştırma konumuzu oluşturan mavi yakalı çalışanların geleneksel toplumsal kodlarla bağlarını koparmamış, kendisini işçi olarak görse de profesyonelleşememiş çalışanlar olduğunu gördük. Bu insanlar yaşamsal önceliği nedeniyle ekonomik kaygılarını gerekçe gösterebilirler de aynı

zamanda kemikleşmiş sosyal ve kültürel koşullardan kaçmak için de kentsel alana göç edenlerdir. Ancak çalışmamızda bu insanların kısır döngüyü kıramadıklarını ve kentsel ortamda da aynı koşulların içine düştüklerini görüyoruz. Bu nedenle de eğitim, meslek ve statü açısından yukarıya doğru sosyal hareketin öznesi olmadıkları somutlaşmaktadır. Yukarıya doğru dikey sosyal hareketliliğin sınırlı olması, katmanlar arası geçişkenliğe açık olan modern toplumun henüz tam anlamıyla kurumsallaşmadığını göstermektedir.

Ayrıca, çalışanlar içinde buldukları sosyo-ekonomik koşulların etkisiyle, modern yaşamın özneleri olmalarına giden yolu oluşturan sosyal, kültürel ve politik eylem alanlarına ulaşabilmelerinin önündeki engelleri aşamamaktadırlar. Bu koşullar onlara olanak ve fırsat sunan koşullar olmaktan çok ebeveynlerinin yaşamlarına benzer bir yaşamın sınırlarını aşmalarına engel olan koşullardır. Mevcut durumlarını değiştirme ve yenileşme şanslarının olmayışı hem yetersiz eğitimden hem de buna bağlı profesyonelleşemeden kaynaklanmaktadır. Eğitimin dijitalleşme sürecinde olduğu, profesyonelleşmenin ve birikimliliğin merkezi konuma yükseldiği ileri teknolojiye dayalı yeni modernite toplumlarıyla kıyaslandığında Türkiye’nin henüz klasik anlamda modern dönüşümünü tamamlamamış olduğu açıklık kazanmaktadır.

Sonuç olarak; Türkiye’de mavi yakalı çalışanlar, içinde yaşadıkları nesnel koşulları değiştirme yönünde herhangi bir fırsata sahip olmadıkları gibi öznel durumlarından kaynaklanan yetersizlikler nedeniyle de bireysel anlamda kendilerini gerçekleştirme şansına sahip görünmemektedirler. Sayısal olarak toplumun ve çalışanların önemli bir bölümünü oluşturan mavi yakalılar çoğunlukla asgari ücretle çalışmaya tabidirler. İleri teknoloji ülkeleriyle aynı küresel ekonomik sistemin içinde yer alan Türkiye’nin modern dönüşümünü tamamlayamamış olduğu gerçeğini temellendirmemizi sağlayan mavi yakalılar olgusu yaptığımız araştırmanın sınırlılıkları dikkate alındığında üzerinde yeni araştırmaların yapılması gerektiğini de açıkça göstermektedir.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Etik Kurul Onayı: Bu araştırma Dokuz Eylül Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulunun 13.02.2019 tarih ve 2019/03-22 numaralı kararı ile onaylanmıştır

Ek Beyan: Çalışmaya 1. yazar %40, 2. yazar %30, 3. yazar %30 oranında katkı sağlamıştır.

Kaynakça

- Benton, T. & Crain I., (2008). *Sosyal bilim felsefesi: Toplumsal düşüncenin felsefi temelleri*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Browne, K. (2015). *Sosyolojiye giriş*. İstanbul: Say Yayınları.
- Çımrın, H. A., Bahadır, H. & Kaya, İ. (2023). Türkiye'de çalışan olarak vasıfsızlık: Meslek hastalıkları bağlamında iş, işyeri ve toplumsal yaşama ait kavrayışlar. *Çalışma ve Toplum*, 1(76), 183-210.
- Danermark, B., Ekström, M., Jakobsen, L. & Karlsson, J. Ch. (2018). *Toplumu açıklamak: Sosyal bilimlerde eleştirel realizm*. Ankara: Phoenix.
- Denham, S.A. (2006). Social-emotional competence as support for school readiness: What is it and how do we assess it?. *Early Education and Development*, 17(1), 57-89.
- Eisenstadt, S. N. (1973). *Tradition, change, and modernity*. New York: Wiley.
- Giddens, A. (2011). *Sosyolojinin savunusu*. İstanbul: Say Yayınları.
- Habermas, J. (1987). *Knowledge and human interest*. Londra: Polity Press.
- Habermas, J. (1998). *Sosyal bilimlerin mantığı üzerine*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Kahraman A. E. (2020). *Meslek hastalığı sürecinin kalitatif değerlendirilmesi*. (Uzmanlık Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kaya, İ. (2007). Identity politics: The struggle for recognition or hegemony?. *East European Politics and Societies*, 21(4), 704-725.
- Kaya, İ. (2006). *Sosyal teori ve geç modernlikler: Türk deneyimi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kaya, İ. (2014). Contemporary Turkey: An Islamic-capitalist variety of modernity?. *Social Science Information*, 53(2), 197-212.
- Keane, J. (1994). *Demokrasi ve sivil toplum*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Lerner, D. (1962). *Passing of traditional society: Modernizing the Middle East*. New York: The Free Press.
- Öztürk A. (2018). *Geleneksellik modernlik ve profesyonellik düzeyi ilişkisinde kurumsal mantıkların, sosyal becerilerin ve sosyal öğrenmenin yönlendirici rolü*. (Doktora Tezi) <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Roberts, K. (2013). *Sociology of leisure*. sociopedia.isa
- Samancı, O & Uçan, Z. (2017). Çocuklarda sosyal beceri eğitimi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 281-288.

- Shepard, S. H., Gray, S.A., & Cox, L.J. (2014). The use of participatory modeling to promote social learning and facilitate community disaster planning. *Environmental Science & Policy*, 45, 109-122.
- Sorensen, A.T. (2006). Social learning and health plan choice, *The RAND Journal of Economics*, 37(4), 929-945.
- Standing, G. (2014). *A precariat charter: From denizens to citizens*. Londra: Bloomsbury Academic.
- TÜİK (2023). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2022*. www.data.tuik.gov.tr
- TÜİK (2022A). *Nüfus ve konut sayımı, 2021*. www.data.tuik.gov.tr
- TÜİK (2022B). *Ücretli çalışan istatistikleri, Ekim 2022*. <https://data.tuik.gov.tr>
- Wagner, P. (2013). *Modernliğin yeni sosyolojisi: Deneyim ve yorum olarak modernlik*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Wilensky, H. L. (1964). The professionalization of everyone?. *American Journal of Sociology*, 70(2), 137-158.